

Antonia Došen
Muzej za umjetnost i obrt
HR – 10 000 Zagreb
antonia.dosen@muo.hr

Prethodno priopćenje
(primljeno 15. 12. 2020.)
UDK 725.94(497.526 Gospić)“19/20“

JAVNE SKULPTURE I SPOMENICI GOSPIĆA OD 1990. DO DANAS – INTERPRETACIJA I VALORIZACIJA

U nastojanju da se obuhvate i valoriziraju skulpture i spomenička plastika na javnim prostorima naselja Gospić ovaj rad vremenski obuhvaća razdoblje od 1990. godine do danas.¹ Kako grad Gospić u svojem sastavu ima 50 naselja, rad se bavi samo spomen-obilježjima i skulpturama naselja Gospić čija je najveća koncentracija, između ostalih, baš u najužem središtu grada – Trgu Alojzija Stepinca i parku Kolakovac. Unatoč tematski i tipološki različitim kiparskim radovima, njihovo umetanje u tkivo grada na svoj je način vezano za gospićki suvremeni život, njegovo društvo i politiku. Indikativan je utjecaj Domovinskog rata i drugih političkih, kao i društvenih okolnosti na podizanje, ali i uklanjanje skulptura i javnih spomenika na samom prijelazu iz 20. u 21. stoljeće. Kritički se promatra postavljanje recentnih umjetnički izvedenih spomen-obilježja u Gospiću, kao i analizira spomenički inventar iz spomenutog razdoblja. Nakon 2010. godine u gospićkom javnom prostoru javljaju se, uz mnogobrojna poprsja, i konceptualne skulpture, a rad se bavi i projektom povratka i postavljanja spomenika Nikoli Tesli kipara Frana Kršinića.

Ključne riječi: Gospić, javna skulptura, poprsja, spomenici, suvremeni kipari

Pri samom kraju 1980-ih dolazi do otvorenih verbalnih sukoba političkih vodstava jugoslavenskih zemalja u kojima sve više jača nacionalna svijest, što naposljetku dovodi do raspada Jugoslavije.² (Marijan 2013: 233-256) Sukob između

1 Rad je nastao kao rezultat gostujućeg predavanja autorice, održanog na Odjelu za nastavničke studije u Gospiću (Sveučilište u Zadru) 17. 1. 2019. godine, a tematski i kronološki je vezan uz rad *Javna skulptura i spomenici grada Gospića tijekom 19. i 20. stoljeća (1870. — 1989.)* objavljen u *Ličkoj reviji*, br. 13(2014), str. 44-65.

2 Godine 1990. osniva se ogranak Hrvatske demokratske zajednice (HDZ). Njemu u opoziciji je bio osnovan i ogranak Srpske demokratske stranke (SDS). Zbog sve izraženijeg nezadovoljstva

stanovništva srpske i hrvatske nacionalnosti rezultirat će, između ostalih, stradanjem i uklanjanjem dotadašnje spomeničke skulpturalne baštine koja je svojim postojanjem podsjećala na prošla, nepovoljna vremena. Krajnja posljedica Domovinskog rata bila je podizanje novih javnih spomenika koji su dali novu sliku grada Gospića i zadali smjer budućeg tematskog odabira pune plastike u javnom prostoru. Prva djelomična obnova grada započela je već tijekom 1994. godine kada se obnavljaju srušene i nastradale javne građevine. Nakon ovih prvih građevinskih zahvata, postavlja se urbanističko pitanje uređenja javnih površina i njihova oblikovanja u skladu s urbanim zahtjevima ličkog središta. U radu su se obuhvatile javne skulpture i spomenici na području urbanog naselja Gospić, ne uključujući šire područje grada koje sadrži pedeset naselja. Također se pozornost prvenstveno usmjerila na skulpture i spomen-ploče u javnom prostoru, neovisno je li javni prostor pripada Gradu Gospiću ili nekoj od gradskih odnosno državnih ustanova. Uključene su spomen-ploče koje su umjetnički oblikovane, s reljefom na njima, te nisu spominjane one postojeće koje samo sadrže natpis ili strojno oblikovanu gravuru.³

Javna skulptura – rasponi

Razmatrajući pojam suvremene skulpture ne možemo se ne osvrnuti na riječi istaknutog povjesničara umjetnosti, Zvonka Makovića, koji ju je u predgovoru kataloga izložbe *Postskulptura: Nova hrvatska skulptura* iz 2005. godine⁴ okarakterizirao kao umjetnost u kojoj se pojam volumena, tijela, taktilne materije krajnje relativizira. Skulptura suvremenog doba iznjedrila je kipare koje zanima fragilnost forme, koncept ili ponekad, efekt začudnosti. Riječ je o umjetnicima koji

Srba nakon pobjede HDZ-a referendumom u rujnu 1990. proglašava se srpska autonomija te Srpska autonomna oblast – (SAO) Krajina. Ovi i slični događaji dovest će do otvorenog sukoba između Srba i Hrvata na gospićkom području koji je kulminirao 30. kolovoza 1991. napadom na grad.

- 3 Među takve bi npr. pripadao i spomenik Udruge hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata (UHDDR) podignut za Milana Frkovića, Tomu Uzelca i Miroslava Vlanića na Alarovu brdu u Gospiću na kojemu su ovi branitelji poginuli početkom Domovinskog rata 1991. godine. Spomenik ima zaobljen ovalni oblik povrh kojega se uzdiže naslonjen križ. Riječ je o mehanički i strojno izvedenom klesarskom radu koji nije interpretiran unutar ovoga teksta. Zahvaljujem Vladimiru Šulentiću na podatcima o izgledu ovog kao i nekih drugih interpretiranih spomenika.
- 4 Katalog izložbe je izišao povodom izložbe u Hrvatskom društvu likovnih umjetnika (HDLU) održane 2005. godine, čiji je autor prof. dr. sc. Zvonko Maković.

se nastoje odmaknuti od skulpture „shvaćene na konvencionalan način, kao volumena u prostoru.“ (Maković 2005) Ovakvo progresivno poimanje skulpture, prvenstveno nakon 2000., u radovima kipara koji su se svojim umjetničkim djelima predstavili gospićkoj javnosti na javnim gradskim površinama, shvaćeno je u nešto blažem obliku, prilagodivši se uglavnom (osim Kolakovca!) zahtjevima naručitelja, ali i vlastitih preferencija prilikom oblikovanja. Koncept umjetničkog rada dokumentiran je kiparskim radovima čiji raspon seže od apstrakcije do čiste figuracije, od kamena do aluminija. Ono što je sigurno, dokinuo se dotadašnji koncept spomenika kao proizvoda homogenog društva istih vrijednosti te se utjecajem različitih ideologija, društvenih različitosti i ostaloga osjeća sve veća individualnost u umjetničkom izražavanju.

Iako je kipar Vladimir Gašparić Gapa⁵ zabilježen kao jedan od sudionika 16. ličkog likovnog annalea 1981. godine,⁶ njegovo djelo nazvano *Djevojka*⁷ (v. 150 cm), nastalo gotovo desetljeće kasnije, 1990. godine, nije bio rezultat njegova sudjelovanja na ovoj tradicionalnoj godišnjoj izložbi. Rad je dio ciklusa izvedenog u drvu nazvan *Narod*, a stvaran nakon umjetnikovog povratka iz Švedske 1989. – 1990. Riječ je o seriji radova koja je konceptualno predstavljala oko 50 parova (muškaraca i žena) vrlo slične forme. *Djevojka* je, iako dio te serije, bila jedina izvedena u mramoru i nije imala svoj par.⁸ Rad je za Likovnu zbirku Galerijskog odjela Muzeja Like Gospić otkupljen sredstvima tadašnjeg RSIZ-a u oblasti kulture, Zagreb.⁹ Negdje na izmaku spomeničke hiperprodukcije posvećene Drugom svjetskom ratu i pred sam početak Domovinskog rata Gašparić biva jedan od prvih suvremenih kipara koji će umjetnički zadirati u gospićki javni prostor. Vladimir Gašparić se svojim radovima više približio suvremenom dobu nego li se oslanjao na utjecaje prethodnog razdoblja, osamdesetih godina.

5 Vladimir Gašparić Gapa (r. 1951.), hrvatski kipar, diplomirao je na ALU u Zagrebu u klasi prof. V. Michielija. Nakon boravka u Švedskoj, devedesetih godina, gdje je radio s njemačkim i japanskim kiparima, poznat je po korištenju crnog švedskog granita. Stvara ponajviše u kamenu i drvu.

6 Tema tog annalea bila je *Suvremena hrvatska skulptura u drvu*. Izložba je održana u Muzeju Like u Gospiću.

7 Istoimeno djelo izvedeno je i u drvetu te izloženo u zagrebačkoj Galeriji „EE“ 2001. godine. ŠKUNCA, J. [JOSIP]. 2001. Izložba skulptura obitelji Gašparić. *Vjesnik*, 8. 3. 2001., 27.

8 Zahvaljujem umjetniku Vladimiru Gašpariću na podatcima o izradi skulpture *Djevojka*.

9 Na podatcima o skulpturi zahvaljujem ravnateljici Muzeja Like Gospić muzejskoj savjetnici dr. sc. Tatjani Kolak, kao i muzejskoj savjetnici prof. Vesni Bunčić.

Sl. 1. Vladimir Gašparić *Gapa*, *Djevojka*, 1990.
(Foto A. Došen)

Elementarnost je izraz kojim bi se moglo obuhvatiti njegovo stvaralaštvo krajem 1980-ih i početkom 1990-ih. Ne podilazeći dotadašnjim modernim utjecajima u kiparstvu hrabro se okreće novim materijalima poput granita koji, kako je sam istaknuo, „ne podnosi detalj i motiv“ (Prizmić 1998-1999: 15) te tu možemo naći izvorište oblikovanju rada *Djevojka* koji odražava redukciju forme, jednostavnost i mističnost. Djelo je (do nedavno) bilo postavljeno u dvorištu Muzeja Like u Gospiću, a zasigurno će, prema riječima ravnateljice Muzeja Like dr. sc. Tatjane Kolak,¹⁰ biti uklopljeno u novi lapidarij na otvorenom. *Djevojka* je izvedena u bijelom mramoru, te nam svojim britkim linijama omogućuje različita čitanja svoje forme, ovisno o poziciji s koje je gledana. Kanelire urezane na podnožju bijelog stupa upućuju na donji dio tijela žene, njene noge,¹¹ dok se konveksno središte skulpture može čitati kao očit ženski atribut – grudi. Motiv kanelira ponovljen je i na gornjem dijelu, ovaj put u tek nekoliko poteza, prenoseći natruhe fizionomije ljudskog lica čije je prepoznavanje uvjetovano, kao što je već rečeno, pozicijom promatrača. (Sl. 1.)

Postavljena u istom dvorištu – Muzeja Like u Gospiću, skulptura *Podmornica III*¹², Petra Dolića¹³, iako nastala 2003. kao rezultat 38. ličkog likovnog analea,

10 Razgovor s ravnateljicom Muzeja Like dr. sc. Tatjanom Kolak vođen 8. 1. 2021.

11 Motiv kanelira kao gradivnog svojstva na svojim skulpturama Gašparić koristi još od polovice 1980-ih. Vidi: ŠIMAT BANOV, IVE. 1987. *Vladimir Gašparić Gapa*. Zagreb.

12 Dolić je još 2000. godine izradio jednu *Podmornicu* od kamena vrlo slične teksture samo položenog formata koja je postavljena na Zagrebačkom velesajmu.

13 Petar Dolić (r. 1975.) gospički je akademski kipar, diplomirao kiparstvo na ALU u Zagrebu u klasi prof. Šime Vulasa. Jedan od najdarovitijih kipara mlađe generacije.

te je dio fundusa Muzeja, uvrštena je u ovaj pregled gospićke javne skulpture. S obzirom na pojavaost Dolićeva stvaralaštva u Gospiću kao i na njegovu važnost za lokalnu umjetničku scenu neizostavno je spomenuti postojanje ovog rada. Djelo je izvedeno u bijelom kamenu, a karakterizira ga kompaktna plastičnost čiju površinu kleše ne oduzimajući joj mnogo od mase kako bi naglasio snagu kamena. (Sl. 2.) *Podmornica* pripada njegovoj ranoj fazi stvaralaštva, tijekom koje se još poigrava s volumenima, te je izrađuje bez opterećenja naručitelja, potpuno vođen vlastitim idealima.¹⁴ U ovim dvama navedenim radovima vidljiva je individualnost i intuitivnost kiparskog duha kakva će se većinom prepoznati i u ostalim kiparskim ostvarenjima s početka 21. stoljeća u Gospiću.

Sl. 2. Petar Dolić, *Podmornica III.*, 2003. (Foto A. Došen)

Tematiziranje hrvatskog / ličkog identiteta i stradanja

Trebalo je proteći puno desetljeće od postavljanja Gašparičeve *Djevojke* prije nego se javni prostor Gospića obogatio još jednom skulpturom – jasno je i zašto, ratna događanja devedesetih priječila su bilo kakvo dublje urbanističko promišljanje te se u tom vakuumu brige i skrbi za život stanovnika izgubila potreba za uređenjem njihova okruženja. Logičan tematski izbor prve poslijeratne javne skulpture bio je *Spomenik braniteljima Gospića* autora Krune Bošnjaka¹⁵

¹⁴ Zahvaljujem umjetniku Petru Doliću na pruženim podacima o ovom kao i o ostalim njegovim radovima postavljenima u Gospiću.

¹⁵ Kruno Bošnjak (r. 1936.), završio je Akademiju likovnih umjetnosti u klasi profesora Frana Kršinića 1964. Pretežno sklon portretiranju, figuralnim kompozicijama sakralne tematike, kao

Sl. 3. Kruno Bošnjak, *Spomenik junacima Domovinskog rata*, 2000. (Foto A. Došen)

družujući se nizu slično oblikovanih spomen-obilježja koja „prisvajaju javni prostor ne ostvarujući nikakvu komunikaciju s okolinom.“ (Križić Roban 2010: 225) Unatoč svojim namjerama, rad kipara eksponiranog kao autor sklon tematiziranju Domovinskog rata i portretiranju bivšeg hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana, iako vizualno nije mnogo doprinesao gospićkom povijesnom ambijentu, učinio ga je memorijalnim. (Sl. 3.) Svojim brončanim monumentalnim postamentom koji nosi snažnu pravokutnu plohu tijela spomenika dominira središtem Trga Alojzija Stepinca. Ovaj trg je najraniji urbanistički uređeni javni prostor u gradu na kojemu je još u drugoj polovici 19. stoljeća bila postavljena prva javna skulptura Gospića posvećena Gedeonu Zastavnikoviću. (Došen 2014: 46-47) Spomenik

(2000.). Podizanje spomenika inicirao je Gospićanin Miroslav Petry, tadašnji saborski zastupnik. Sredstva za podizanje spomenika osigurana su od tadašnjeg Ministarstva hrvatskih branitelja, kao i različitih braniteljskih udruga, dok je realizaciju organizirao Grad Gospić. Kruno Bošnjak odlučio je pokloniti spomenik Gospiću te je tada izjavio kako se planira jednak spomenik podići i u Vukovaru.¹⁶ I dok se gotovo istovremeno u Rijeci planira i realizira Most hrvatskih branitelja (2001.) koji jasno pokazuje kako javna plastika posvećena Domovinskom ratu može biti i utilitarno arhitektonska, Kruno Bošnjak, nažalost, nastoji „ne podleći trendu, modi i pravcima“¹⁷ te za Gospić izrađuje tektonični javni spomenik pri-

i spomeničkoj plastici. U Gospiću se nalazi još jedno njegovo djelo – sjedeći portret Nikole Tesle postavljen u prostoru zgrade Odjela za nastavničke studije Sveučilišta u Zadru.

16 O postavljanju jednakog spomenika u javnom prostoru Vukovara, kao i eventualno o njegovom postojanju unutar fundusa Gradskog muzeja Vukovar nema podataka. Zahvaljujem kolegi kustosu Zoranu Šimunoviću iz Gradskog muzeja Vukovar na informaciji o vukovarskoj javnoj skulpturi. Na informacijama o inicijativi vezanoj uz podizanje spomenika zahvaljujem Ernestu Petryju, sinu Miroslava Petryja.

17 BREŠAN, IGOR. 2011. Sjećanja kao dokumenti. *Slobodna Dalmacija*, 29. 11. 2011., 49.

je zapravo kompaktna ploča¹⁸ na kojoj je uleknućima i istacima dobivena forma latinskog križa, uklopljena u kvadratu hrvatske šahovnice, s naglašenom položenom gredom koja implicira srednjovjekovni motiv hrvatskog pletera. Tektoničnost ovog djela može se opravdati željom da se prikaže težina žrtve gospićkih branitelja. Za pretpostaviti je kako je vrlo slično oblikovan i Bošnjakov spomenik (stećak) na grobu hrvatskog političara i ministra obrane RH '90-ih Gojka Šuška podignut s istom namjerom – odavanje priznanja njegovom služenju domovini.

Jedna od prvih reakcija na uklanjanje predratnih spomenika bilo je uređenje današnjeg Trga Stjepana Radića na kojemu je nekada bila postavljena skulptura sjedećeg Nikole Tesle kipara Frana Kršinića o kojoj će kasnije biti riječi. Ne našavši mjesta za povratak ovog posljednjeg Kršinićeva rada podignutog na javnoj površini za njegova života, lokalna vlast 2005./2006. godine pokreće cjeloviti projekt obnove Trga na temelju kojega je, uz ostalo, bila predviđena i izgradnja fontane sa skulpturom *Vila Velebita*. Na temelju tog arhitektonskog projekta Grad je nakon provedenog pozivnog natječaja, od tri pristigla kiparska rješenja odabrao rad lokalnog kipara Ivica Mataije.¹⁹ (Sl. 4.) Postavljanje skulpture *Vila Velebita*²⁰ u početku je izazvalo različite prijepore na lokalnoj kulturnoj sceni, no

Sl. 4. Ivica Mataija, *Vila Velebita*, 2006. (Foto A. Došen)

18 Na bočnoj strani spomenika stoji natpis: „Braniteljima i civilnim / žrtvama Domovinskog rata / koji položise živote / u obrani Gospića / u znak zahvalnosti i sjećanja / Grad Gospić“; kao i stihovi domoljubne kršćanske pjesme *Bože, čuvaj Hrvatsku* tekstopisca Drage Britvića: „Bože čuvaj Hrvatsku / moj dragi dom / ljude koji blaguju / pri oltaru tvom“.

19 Ivica Mataija (r. 1972.), samouki kipar, jedini od u tekstu navedenih umjetnika, koji živi i stvara u Gospiću.

20 „Vila Velebita simbol je nacionalnog identiteta Hrvata Ličana prihvaćen kao općehrvatski simbol svijesti o vlastitoj opstojnosti koji je često zbog povijesnih nesklonosti bivao potisnut, zabranjen i stigmatiziran. [...] Vila Velebita opjevana i oslikana živjela je zakopana u intimu nacionalnog ponosa, daleka i imaginarna stanovnica naših snova i srca, ranjenih i poniženih,

kontroverze oko spomeničke plastike nisu nikakva novost u suvremenom dobu, dapače vrlo je često odstupanje između očekivanja javnosti i osobne namjere autora javne skulpture. Ono što je važno je da se umjetnika ne ukalupljuje u javno mnijenje jer se time samo može potisnuti i ograničiti njegova sloboda umjetničkog izričaja. Primjedbe na autorsku poetiku umjetnik je obrazložio riječima: „I ništa na tom kipu nije slučajno, dakle nije slučajno što mu formalno nedostaje jedna ruka, nije slučajno što licu nedostaju fragmenti realističnog prikaza ženskog lica, nije slučajno što cijela skulptura nije do kraja figurativna, nije slučajno da je baš od srebrnog metala, nije slučajno što se kao balerina s Velebita spustila u fontanu koja oko nje tka halju koja se pretvara u simbol ličke kape. Nije slučajno što je provokativna jer da nije ne bi imala smisla i ostala bi nezamijećena...“.

S odmakom od petnaest godina danas se može reći kako je skulptura *Vila Velebita* saživljena s tkivom grada i čini prepoznatljiv prostorni simbol Gospića, a mlađem stanovništvu se upisuje u memoriju kao što su to nekad činili Kršinićev Tesla ili, još prije njega, Vodarica Marta koji su oboje zauzimali svoj prostor na istome trgu. Ono što ističe rad ovog angažiranog gospičkog umjetnika među ostalim suvremenim skulpturama u javnom prostoru, činjenica je kako se, za razliku od njegovih suvremenika, ali i prethodnika koji se ponajviše oslanjaju na europsku ali i svjetsku likovnu scenu u istraživanju novih materijala i izražajnih mogućnosti, on ponajprije oslanja i pronalazi inspiraciju u tradiciji i motivima bliskima ličkome kraju. Njegova *Vila Velebita* figurativan je prikaz balerine od snijega (kako je percipira i naziva lokalno stanovništvo) koja označava procijep, udolinu na Gospićanima omiljenom vrhu Visočici, u kojoj i ljeti ima snijega, a čiji oblik podsjeća na balerinu. Izvedena je vrlo kompaktno bez previše detalja s naglašenim zaokretom, serpentinom u postavu tijela – gotovo tordiranog stava. Naglašena neproporcionalnost ženske figure kao i njen dojam nedovršenosti namjeran je oblik autorovog tumačenja Vile „koja je oduvijek simbolizirala hrvatsku slobodu“, a čiji izgled simbolizira „ranjeno tijelo hrvatskog naroda“.²¹ Na suknjici koja dijeli kip na gornji figurativan i donji postamentni apstraktni dio, naglašen je motiv vitica koje upućuju na pletar s ličke kape, a koji je izravna poveznica s autohtonom kulturom Japoda na čijim temeljima se kasnije oblikovao i lički povijesni identitet.

ali živih i prkosnih.“ Izjava autora – *Artist statement*, Ivica Mataija, 2019. Zahvaljujem umjetniku Ivici Mataiji na pruženim podatcima o njegovoj skulpturi kao i o još nekim kiparskim radovima u javnom prostoru Gospića.

21 Izjava autora – *Artist statement*, Ivica Mataija, 2019.

Rad *Lički jezikoslovci* postavljen 2017. godine arhitektonsko-skulptorski je sklop nastao suradnjom autor-skog dvojca – arhitekta Ante Pađena i kipara Petra Dolića. (Sl. 5.) Spomenik je nastao privatnom inicijativom arhitekta Ante Pađena i tadašnjeg biskupa u miru Mile Bogovića, a uz pokroviteljstvo Udruge Ličana Vila Velebita iz Zagreba, Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje te mnogih donatora.²² Inicijator projekta arhitekt Ante Pađen²³ osmislio je cjelokupnu formu spomenika te zadao idejno rješenje reljefa s tri figure koji je na kraju realizirao već spomenuti vr-sni hrvatski kipar potekao iz gospićkog kraja, Petar Dolić. Rad pripada skupini spomenika koji tematiziraju lički identitet ponajprije iz razloga jer je posvećen

ličkim velikanima – Šimi i Anti Starčeviću, te Franu Kurelcu, koji su svojim djelovanjem ostavili traga u povijesti hrvatskog jezika odnosno političkom životu 19. stoljeća. Podignut na zelenom platou pokraj Pučkog otvorenog učilišta „Dr. Ante Starčević“ spomenik je sastavljen iz dva dijela. Na kvadratnom popločanom postamentu njegovu cjelinu čini jedna položena ploha – knjiga, povrh koje se dijagonalno uzdiže, gotovo jednakog formata, jedna uspravna ploha također oblika knjige. Zanimljiv je pristup u oblikovanju ploha spomenika čije su bočne strane u službi imitacije stranica i hrpta stvarnog izgleda knjige. Neobičan je ovo odabir motiva koji upućuju na nepostojanje konsenzusa uključenih aktera u tumačenju lika i djela ovih povijesnih ličnosti. Petar Dolić nije imao puno slobode u svojem umjetničkom

Sl. 5. Ante Pađen i Petar Dolić, *Lički jezikoslovci*, 2017. (Foto A. Došen)

22 Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje je u vrijeme podizanja spomenika održao i nekoliko tribina u Zagrebu na temu hrvatskih jezikoslovaca, te izdao knjigu *Lički jezikoslovni trolist*. Prema podacima u medijima za podizanje spomenika zaslužni su i Ličko-senjska županija, Grad Zagreb, Grad Gospić, PBZ te privatni donatori. (-), *Lički jezikoslovni trolist*. 2017. *Vila Velebita: časopis za Liku i Velebitsko primorje*, 25(117), 10-11.

23 Ante Pađen (r. 1943.), arhitekt ličkog podrijetla koji je do 2003. godine vodio projektni ured Biro Art Projektiranje u Zagrebu.

izrazu, zadani format se morao poštovati te je reljefni prikaz triju figura upisan na „naslovnici“ uzdignute plohe koja je poslužila kao postolje. Sve tri figure povezane su u jednu cjelinu hrvatskom zastavom koja se iz ruku Ante Starčevića spušta u donji desni ugao ističući njihovu nacionalnost i ublažavajući jaku dominaciju vertikalne kompozicije. Ispod reljefa nalaze se imena trojice zaslužnih Ličana s podacima o rođenju i smrti. Na suprotnoj strani, može se reći poleđini knjige, upisan je natpis s podužom posvetom²⁴ te, dosta neobično za ovakvu vrst spomeničkog uratka, zahvalnica s popisom sponzora i autora. Ovo je razotkrilo razloge praktičnog oblikovanja ovog spomenika i isticanja ravnih ploha, kako bi bili upisani brojni podatci. Ovakvim pristupom neprijeporno je spomenik dobio edukativni karakter što je jedinstven slučaj u povijesti gospičke javne skulpture. Zbog oduzete parkovne površine čiji je veliki dio zauzelo popločenje i predimenzioniran postament ovaj spomenik nije dobro ukomponiran u najuže središte grada. Nekad vrlo funkcionalan maleni park ovim spomenikom postao je samo staza, a ne i mjesto zadržavanja koje se očekivalo nakon postavljanja ove skulpture. Za nadati se je kako će ovaj javni prostor zaživjeti s vremenom među Gospićanima, makar zbog navike boravka na toj lokaciji.

Park skulptura – Kolakovac

Park Kolakovac nalazi se u središtu Gospića te se dijagonalno pruža sa sjeverne strane današnjeg Trga Alojzija Stepinca. Omeđen je uličnim pravicima te građevinama, od kojih je današnja zgrada županije, nekadašnja zgrada općih pučkih škola, zajedno s njime činila školski kompleks u kojemu je Kolakovac u to doba poslužio kao školski vrt. Vremenom se njegova funkcija mijenjala no uvijek je bio mjesto odmora Gospićana i uređena gradska zelena površina. Zahvaljujući ini-

24 LIČKI JEZIKOSLOVCI / TROLIST HRVATSKE JEZIKOSLOVNE KULTURE I BAŠTINE / ŠIME STARČEVIĆ / 'BOJ SE BOGA, ČINI PRAVO I NIKOG SE NE PLAŠI' / SVEĆENIK BITAN ZA HRVATSKU POVIJEST KAO GRAMATIČAR NAPISAO JE 1812. G. PRVU / GRAMATIKU HRVATSKOG JEZIKA NA HRVATSKOM ŠTOKAVSKOM NARIJEČJU. POLIGLOTA / ON JE STRIC ANTI STARČEVIĆU / ANTE STARČEVIĆ / 'TKO NIJE SVOJ TAJ JE SVAČIJI' / DR. FILOZOFIJE, KNJIŽEVNIK, ZNANSTVENIK, POLITIČAR, BORAV ZA HRVATSKU NEOVISNOST I / HRVATSKI JEZIK. POLIGLOTA. REKAO JE '...NAROD HERVATSKI IMA STARIJE SPOMENIKE U / SVOME JEZIKU NEGO LI IJEDAN SLAVJANSKI BRAT.' ZAGREB 1852. GODINE. / FRAN KURELAC / '...PO JEZIKU NARODI GOSPODUJU A KAD IM GA ODUZMU / SLUGUJU...' / FILOLOG, KNJIŽEVNIK, ZNANSTVENIK, PRVI ČLAN (JAZU) SADA HRVATSKE AKADEMIJE / ZNANOSTI I UMJETNOSTI I GLAVNA OSOBA HRVATSKOG NARODNOG PREPORODA U / HRVATSKOM PRIMORJU. POLIGLOTA.

cijativi kipara Ivica Mataije, kao produkt likovne kolonije pokrenute 2008. godine pod pokroviteljstvom Grada Gospića, nastala je ideja o parku skulptura koji je svoj dom našao upravo u Kolakovcu. Ponuđena sloboda umjetničkog djelovanja različitim kiparima nesumnjivo je podigla vrijednost urbanog prostora grada spašavajući ga od prosječnosti i političke funkcije javne spomeničke plastike u Gospiću nakon Domovinskog rata. Ovime je Gospić svrstan među druga manja gradska središta u kojima se isto promišlja o vizualnom dojmu i estetizaciji okoline što dugoročno pridonosi i kvaliteti življenja lokalnog stanovništva. Godine 2008. postavljene su četiri skulpture te im je naknadno, dvije godine kasnije, pridružena i bista pape Ivana Pavla II.

Petar Dolić jedan je od najprepoznatljivijih hrvatskih kipara današnjice o kojemu se višestruko pisalo kao o „najdarovitijem kiparu mlađe generacije“.²⁵ Njegova umjetnička produkcija obuhvatila je različite materijale u kojima se kipar izvrsno snašao, podjednako se posvetivši drvu, metalu, kamenu i staklu. Možda je najbolji opis njegova stvaralaštva dala Branka Arh napisavši kako Dolića „ne zanima [ga] detaljiziranje, već ideja. Zna gledati i vidjeti.“²⁶ Pogled na park Kolakovac, ako mu se prilazi s južne strane, otvara njegova skulptura od bijelog kamena nazvana *List na vjetru*. Skulptura izvedena od jednog kamenog bloka postavljena je na plitki postament na travnatoj površini. Oblikovana je od jedinstvenog pravokutnog volumena, zatvorene forme koja se ne širi u okolinu. Volumen je duboko penetriran u gornjem dijelu čime je omogućena interakcija skulpture i promatrača koji ima mogućnost sagledavanja okolnog prostora kroz ovalni prerez. Ovakav način oblikovanja vidljiv je i na njegovoj ranije spomenutoj skulpturi *Podmornica III*. iz 2003., te u radu *Tri sunca* postavljenom 2008. u Postirama na Braču. Petru Doliću je bitan materijal pa ga ostavlja u gotovo sirovom obliku, ne želeći ga prikriti. Iz toga proizlazi jednostavna, može se reći reducirana, i ujednačena obrada površine. (Sl. 6.)

Kamenu se priklonio i Petar Hranuelli²⁷ čija *Venera* u parku Kolakovac neminovno potiče reminiscencije na *Willendorfsku Veneru* (nastalu oko 25 000 g. pr. Kr.) koja je utjecala na mnogobrojne umjetnike do današnjeg vremena. Odabirom

25 ALBANEŽE, NIKOLA. 2014. *Razlozi za plovidbu = Reasons for Sailing*. Skradin: Muzej grada Skradina, [18].

26 *Boja crta oblik*, (predgovor Branka Arh), katalog izložbe, Crikvenica, Gradska galerija Crikvenica, 2013., 13.

27 Petar Hranuelli (r. 1975.), brački je kipar. Korištenjem ličkog kamena nastavlja tradiciju prvog ličkog klesara i kipara Stjepana Vukelića.

Sl. 6. Petar Dolić, *List na vjetru*, 2008. (Foto A. Došen)

Sl. 7. Petar Hranuelli, *Venera*, 2008. (Foto A. Došen)

već isprobane formule u oblikovanju Hranuelli predstavlja rad koji se neinvazivno nameće kao središnja skulptura u Kolakovcu. Arhetip ženskog tijela prikazan je s uobičajenim naglaskom na dijelove tijela koji su u izravnoj vezi s reprodukcijom i dojenjem. Kamena figura apstraktne modelacije u stavu je čučnja s predimenzioniranim atributima. Bujnost žene u potpunosti oduzima potrebu za dovršavanjem njene figuracije te joj tako umjetnik izostavlja glavu i ruke, što još više upućuje na sačuvane primjerke shematiziranih prapovijesnih ženskih kipića. Zabrinjava jedino tehnički aspekt postavljenog spomenika kojem je s vremenom ogoljen temelj – betonska podloga vidljiva ispod već okrhnutog postamenta, što dovodi u pitanje statiku i buduće održavanje spomenika. (Sl. 7.)

Puls moga grada, naziv je skulpture od metala kipara Domagoja Kačana²⁸ vrlo neobične forme koja u sebi sadržava umjetničko shvaćanje „da intervencijom umjetnikova duha [sve] može disati kao skulptura.“²⁹ Ovaj konceptualni rad gotovo dvodimenzionalne pojave vizualizira impulse u svojoj ritmičkoj stilizaciji željeza koje se kao iskrzano uzdiže u visinu. Željezo je materijal vrlo srodan umjetničkom izričaju autora, te je izabran iz razloga jer se može lako oblikovati u

28 Domagoj Kačan (r. 1975.), akademski kipar, diplomirao je u klasi prof. Damira Mataušića Malu plastiku i medaljerstvo. Radi kao restaurator u Etnografskom muzeju u Zagrebu.

29 QUIEN, ENES. 2004. Izložba – „Umjetnik u umjetnosti kao riba u vodi“. Zagreb: Galerija Stančić. Osobni dosje umjetnika Domagoja Kačana, ARLIKUM

željenu formu. Prema izjavi umjetnika,³⁰ cilj je bio napraviti skulpturu koja će biti povezana s ratnim stradanjem Gospića tako što će se spajanjem željeznih šipki dobiti ritam koji podsjeća na snimku srca (EKG-a) što je izravna poveznica na, u jednom trenutku, gotovo zaustavljeni puls grada. Mjesta zavara dijelova materijala mijenjaju površinu plohe i daju značaj konstruktivnoj strani ove strukture, te postaju dio umjetničkog rada. (Sl. 8.) Ovakvom idejom pogodilo je umjetnik u suštinu života grada i njegovog stanovništva koji se unatoč obnovi i dalje oporavljaju od ratnih stradanja. Velika je šteta što nepostojanjem nekog vidljivog pojašnjenja, legende postavljene uz sam rad, prosječan neupućen prolaznik ne može niti pretpostaviti njegovu simboliku i značenje, dapače, šiljati metalni završeci koji prodiru u prostor i patina koja se stvorila pod utjecajem atmosferilija mogu odbiti promatrača od suživljavanja s djelom.

Sl. 8. Domagoj Kačan, *Puls moga grada*, 2008. (Foto A. Došen)

Svojom prostornom intervencijom postavljenom na zgradi Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo koja čini granicu parka Kolakovac prema Budačkoj ulici, kipar Matej Pašalić³¹ zaokružio je ovu kiparsku koloniju. Rad je nazvao *Oblaci koji plode*³² tematizirajući kišni oblak na horizontu koji je umjetnika, prema njegovim vlastitim riječima, podsjećao na kantu iz koje curi voda. S obzirom na to da nije imao zadanu temu zbog slobode pristupa želio je raditi „nešto slobodno stojeće“ unutar parka. Nakon nekoliko različitih varijanti mogućeg rješenja njegove zamisli o kiparskoj intervenciji na zelenoj površini Pašalić se odlučio za mobilnu instalaciju čiji cilj je bila mogućnost premještanja i na druga mjesta unutar urbane strukture grada. Rad izveden u tvrdo lotanom mesinganom limu postavljen je na fasadu spomenute javne zgrade te učvršćen mesinganim žicama. Do sada mu nije mijenjana lokacija iako je to bio dio umjetnikove zamisli, vjerojatno zbog neshvaćanja javnosti o važnosti interakcije umjetničkog djela s okolinom.

30 *Artist statement* – izjava umjetnika Domagoja Kačana Zahvaljujem umjetniku na pruženim podatcima.

31 Matej Pašalić, (r. 1978.), akademski kipar, diplomirao je kiparstvo na ALU u Zagrebu – usmjerenje Male plastike i medaljerstva u klasi prof. Damira Mataušića.

32 Kao apsolvant kiparstva na ALU u Zagrebu Pašalić je izveo sličan rad pod nazivom *Falusoidni oblaci koji plode* u visini od 30 cm. Zahvaljujem umjetniku na pruženim podatcima.

Sl. 9. Matej Pašalić, Oblaci koji plode, 2008. (Foto M. Pašalić)

Sl. 10. Pozicija instalacije M. Pašalića na zgradi HZJZ (Foto M. Pašalić)

Mijenjanjem pozicije ovoga rada, makar svakih nekoliko godina, ovisno o naklonosti nadležnih službi, dao bi ovaj rad akcent i skrenuo pozornost na neke druge, mahom povijesne građevine od vitalne važnosti za Gospić, a kojima je okružen park Kolakovac. (Sl. 9. i Sl. 10.)

Poprsja i reljef

Iako nije najranije izvedena, bista pape Ivana Pavla II. (2010.) kipara Petra Dolića lokacijski pripada korpusu skulptura u parku Kolakovac.³³ Izrađena je i postavljena povodom 10. obljetnice osnutka Gospićko-senjske biskupije. Svojom pozicijom unutar parka nezaobilazna je točka prilikom ulaska u park od strane današnjeg biskupskog ordinarijata. S obzirom na ideju nastanka parka skulptura unutar Kolakovca, skulptura neopterećenih ideološkim, političkim ili vjerskim okolnostima, bista pape Ivana Pavla II. bi puno bolje funkcionirala unutar vrlo lijepo uređenog dvorišta samog ordinarijata gdje bi joj se mogle u budućnosti pridružiti i neke druge spomeničke plastike gospićkog svećenstva. Veoma realističnog izgleda poprsje pape čini njegova reverenda s istaknutim kopčanjem po sredini odijela. Glava pape je pognuta upućujući na njegov pontifikat, među katoličkim vjernicima obilježen i upamćen kao miroljubiv i ponizan. (Sl. 11.) Na vrlo sličan način Dolić pristupa oblikovanju još jedne biste, one prvog hrvatskog predsjednika – dr. Franje Tuđmana, ostavljajući pozadinu neobrađenom. Kako je kipar radio prema narudžbi gradskih vlasti čiji ukus je trebalo zadovoljiti, velika mu je želja bila da se poprsje dobro osvijetli odnosno da se pozicionira licem prema jugu radi što kvalitetnijeg osvjetljenja. Mnogobrojni su pokušaji portretiranja predsjednika Tuđmana završili lošim kritikama u javnosti, no Dolić je vrlo hrabro pristupio zadatku svodeći ga na jednostavne linije i izbjegavajući suvišno detaljiziranje muškog lika u javnosti prepoznatljivog po svojim širokim naočalima, karakterističnom istaknutom nosnom grebenu i iskrivljenoj liniji usana. Ova tri elementa čine facijalnu ekspresiju potpunom. (Sl. 12.) Poprsje je postavljeno na Trgu Alojzija Stepinca, odmah do parka Kolakovac.

Trg Alojzija Stepinca obligatno sadrži i bistu blaženog kardinala Alojzija Stepinca koju je izradio kipar Anto Jurkić³⁴ 2000. godine. Nakon što je kardinal Stepinac 1998. proglašen blaženim počeli su mu se podizati spomenici diljem Hrvatske od kojih je najzamješteniji bio onaj Tomislava Ostoje (ispred IV. gimnazije u Utrinama u Zagrebu, 1998.) i Kuzme Kovačića (u parku skulptura Vojnog ordinarijata u RH, 2003.). Gospićka bista blaženog kardinala tipske je produkcije jer se jednako oblikovana nalazi i u crkvi sv. Barbare (Vrapčanska 165, Zagreb) i u

33 Bista nije dio kiparske kolonije čije skulpture ukrašavaju park Kolakovac. Podignuo ju je Grad Gospić kao zahvalu Papi čijom je odlukom Gospić postao središte nove biskupije.

34 Anto Jurkić (r. 1965.), akademski kipar završio ALU u Zagrebu u klasi prof. kipara Stipe Sikirice. Poznat po izradi nekoliko spomenika prvog hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana.

Sl. 11. Petar Dolić, Papa Ivan Pavao II., 2010. (Foto A. Došen)

Sl. 12. Petar Dolić, Dr. Franjo Tuđman, 2011. (Foto A. Došen)

Odranskoj (Odra, Zagreb),³⁵ a njene inačice s mitrom na glavi kardinala izvedene su za samostan sv. Pavla Pustinjaka na otočiću Školjiću (nazvana „Molitva za hrvatski narod“), na trgu ispred Župne crkve sv. Jakoba u Prelogu i za Osijek. Bista Stepinca je vrlo zatvorene forme – iz njegova svećeničkog ruha (koje je nedovoljno obrađeno da bi bilo nazvano kardinalskom reverendom) izranjaju sklopljene ruke u pozivu na molitvu. Ovaj motiv ruku izravna je poveznica s poznatom izrekom kardinala Stepinca: „Kad vam otmu sve ostat će vam dvije ruke; sklopite ih na molitvu pa ćete onda biti najjači!“ Iz gotovo piramidalne kompozicije gornjeg dijela torza uzdiže se pognuta glava, kao i kod Dolićeve biste pape Ivana Pavla II., upućujući na njegovu poniznost i skrušenost. (Sl. 13.) Dosad navedena plastika koja se nalazi na prostoru Trga Alojzija Stepinca je sasvim dovoljna i ne treba joj pridruživati više kiparskih ostvarenja jer bi moglo doći do zasićenosti prostora i kakofonije koja ne bi išla u prilog odmjereno oblikovanom javnom ambijentu.

35 Na službenoj mrežnoj stranici „Jurkić Umjetnine“ (<https://www.autoyas.com/HR/Zagreb/1871520703074583/Jurki%C4%87-Umjetnine>) mogu se u ponudi pronaći i umanjene verzije ove biste, a navodi se kako su jednake, samo u velikom formatu, postavljene na različitim lokacijama u Hrvatskoj kao i u inozemstvu (svetište Lourdes u Francuskoj).

Sl. 13. Blaženi kardinal Alojzije Stepinac, Anto Jurkić, 2000. (Foto A. Došen)

► Sl. 14. Petar Dolić, Dr. Jure Turić, 2010. (Foto A. Došen)

Ispred Osnovne škole „Dr. Jure Turića“ nalazi se i poprsje hrvatskog književnika i pedagoga dr. Jure Turića (1861. – 1944.), također rad akademskog kipara Petra Dolića iz 2010. godine. Brončano poprsje na bijelom kamenom postamentu zauzelo je mjesto nekadašnjih poprsja narodnih heroja (Kate Pejnović i Nade Dimić) čija je imena škola nekad nosila, a koja su uklonjena tijekom Domovinskog rata.³⁶ Kiparski *métier* Dolića jednak je kao i kod njegovih već spomenutih poprsja – pažnja se pridaje oblikovanju glave, ekspresiji lica, dok je sve ostalo tu samo radi kompozicijske nužnosti. Bista je izvedena samo do visine vrata, te je realistično modelirana što se prepoznaje u detaljima poput obrade brade ili bora na čelu. (Sl. 14.)

Jedini reljef nastao u razdoblju nakon 1990. godine nalazi se na pročelju zgrade Odjela za nastavničke studije u Gospiću, a dio je spomen-ploče posvećene ličkom izumitelju Nikoli Tesli. Kako sam natpis³⁷ na komemorativnoj spomen-ploči

36 Bista Kate Pejnović rad je kipara Vanje Radauša i postavljena je 1972. godine ispred tada novootvorene škole. Sudbina joj je ostala nepoznata do danas nakon što je uklonjena u ratnim devedesetima. Detaljniji podatci o bisti Nade Dimić i njenom autoru nisu pronađeni, a također je uništena u Domovinskom ratu. Više u: DOŠEN, ANTONIA. 2014. Javna skulptura i spomenici grada Gospića tijekom 19. i 20. stoljeća (1870. — 1989.). *Lička revija*, 13, 44-65.

37 Natpis na spomen-ploči: NIKOLA TESLA / 1856 – 1943 / ZNANSTVENIK / POHAĐAO JE U OVOJ ZGRADI / NIŽU GIMNAZIJU OD / 1866 – 1870

Sl. 15. Velibor Mačukatin, Spomen-ploča Nikoli Tesli, 2003. (Foto M. Kuliš Aralica)

svjedoči, Tesla je u toj zgradi, nekadašnjoj Nižoj gimnaziji, pohađao školu u drugoj polovici 19. stoljeća. Reljef je izradio kipar Velibor Mačukatin³⁸ hvaljen zbog svoje svestranosti i talenta zahvaljujući kojima je jednako uspješno radio malu plastiku kao i vrsne portrete i reljefe. Ovo mu nije bilo prvo portretiranje Tesle jer je prethodno izveo još njegovu punu plastiku i bistu.³⁹ U trenutku postavljanja spomen-ploče autor je bio u poodmakloj dobi, te je uz njegovo odobrenje napravljen odljev već postojećeg istovjetnog reljefa postavljenog na zgradi Gradske skupštine u Ćirilometodskoj ulici br. 5 na Gornjem gradu u Zagrebu.⁴⁰ Odljev za Gospić napravljen je 2003. godine, povodom 60. godišnjice smrti Tesle. Izumitelj je prikazan iz profila s podignutom rukom kojom pridržava bradu. (Sl. 15.) Mačukatin je u više navrata portretirao Teslu, kao slobodnostojeće skulpture i dvije biste. Jedna od bista mu je također s prikazom Tesle u zamišljenoj pozi kako pridržava bradu rukom. Ovo je jedna od najprepoznatljivijih poza Tesle preuzeta s rijetke javnosti dostupne, ali višekratno objavljivane fotografije izumitelja s kraja 19. stoljeća.

38 Velibor Mačukatin (1919. – 2010.), akademski kipar i medaljer stasao u klasi prof. kipara Antuna Augustinčića. Glavninu njegova opusa čine realistički izvedeni portreti, kompozicije i aktovi, kao i stilizirani aktovi manjih formata.

39 Skulptura stojećeg Tesle izvedena 1954. postavljena je četiri godine kasnije, 1960., u Božidarevićevoj 13 (RIZ-automacija d.d.) u Zagrebu. Bista izvedena također 1954. postavljena je u Krapinskoj 45 (Ericsson Nikola Tesla d.d.). *Spomenici i fontane u gradu Zagrebu: vodič*. 2007. Zagreb: HAZU-Gliptoteka – Grad Zagreb, 31, 101.

40 Spomen-pločom s reljefom u Zagrebu komemoriran je Teslin prijedlog Gradskej općini izrečen 24. 5. 1892. godine u toj zgradi da se u Zagrebu izgradi centrala izmjenične struje.

Stara / nova akvizicija Grada Gospića

Povodom 125. godišnjice rođenja Nikole Tesle, 1981. godine, na tadašnji glavni trg u Gospiću (danas Trg Stjepana Radića) postavljen je brončani kip ovog ličkog izumitelja koji je još 1956. godine izradio kipar Frano Kršinić.⁴¹ Postavljanje skulpture označilo je i dovršetak radova te otvorenje tada novouređenog trga koji je nosio Teslino ime. Spomenik je bio izrađen od bronce, a svojim postamentom se izdizao na pravokutnom trgu okružen najstarijom gradskom jezgrom.⁴² Tesla je bio prikazan u sjedećem stavu na stiliziranoj klupi, pogledom zadubljen u „knjigu“⁴³ koju drži u krilu. Obučen u vrlo jednostavno odijelo, svedeno na elementarne linije kragne i rubova tkanine. Čitav spomenik s postamentom imao je preko tri metra visine. Ovaj „stari“ spomenik Nikoli Tesli bio je omiljeno mjesto okupljanja djece koja su se generacijama fotografirala u „njegovu naručju“ odnosno sjedeći na „knjizi“ u Teslinom krilu.

U jeku Domovinskog rata spomenik je u potpunosti oštećen⁴⁴ zbog čega je o njemu višekratno pisano u dnevnom tisku kao o nepoželjnoj skulpturi u lokalnoj zajednici. S obzirom na to da je čak 90 posto spomenika u potpunosti bilo uništeno i nije ga se moglo restaurirati, jedino što je preostalo bilo je napraviti novi odljev spomenika. Kako bi otisak bio što sličniji uništenomu spomeniku uzeo se negativ spomenutog beogradskog kipa. Novi odljev dovršen je u Ljevaonici umjetnina Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu 2006. godine. Ta godina proglašena je godinom ovog izumitelja povodom koje je u Smiljanu kraj Gospića otvoren njegov Memorijalni centar čemu su, logično i prema pisanju nekih medija, trebali uslijediti povratak i postavljanje novoodlivene Kršinićeve skulpture. Ovaj plan se prolongirao sve do prošle godine, kada je započeta rekonstrukcija prostora ispred gospićkog KIC-a na kojemu bi, prema navodu pročelnice Gradskog upravnog odjela za

41 Kada se navršila stotina godina od rođenja velikog znanstvenika (1856. – 1956.) Savezno izvršno vijeće mu je povjerilo izradu *Spomenika Nikoli Tesli* predviđenog za Studentski trg u Beogradu. Spomenik je postavljen tek 1963. i to ispred Elektrotehničkog fakulteta u Beogradu, a njegov brončani odljev napravljen je desetak godina kasnije i postavljen je na slapovima Niagare.

42 U arhitektonskom konceptu transformiranja nekada Sajmišnog trga osmišljena je nasuprot Kršinićeve skulpture i fontana s tri terasasta bazena koja je simbolizirala jedan od Teslinih izuma. Fontanu su oblikovali akademski kipari Jure Žaja i Petar Barišić.

43 Tesla u rukama drži rastvoren list, svitak, zbog izostanka hrpta razvidno je kako nije riječ o knjizi, no to je ostao uvriježen naziv za predmet koji drži.

44 Vidi i: DOŠEN, ANTONIA. 2012.-2015. Spomenici s rokom trajanja – tri spomenika u gradu Gospiću devastirana devedesetih godina. *Analiza Galerije Antuna Augustinčića*, god. 22-25, br. 32-33/34-35, 371-384.

Sl. 16. Nikola Tesla u Ljevaonici umjetnina ALU u Zagrebu, F. Kršinić (2006.), (Foto A. Došen)

samoupravu i upravu Grada Gospića Ivane Kaleb Asić,⁴⁵ u ovoj, 2021. godini, trebao biti postavljen novi odljev spomenika Nikoli Tesli. (Sl. 16.)

Arhitektonsko-parkovnim projektom arhitekta Timoteja Kritovca ispred sadašnje zgrade Kulturno-informativnog centra (KIC) u Budačkoj ulici u Gospiću stvorit će se dugo željeni prostor za postavljanje spomenika Tesli. Pomno se razmatrala lokacija na kojoj bi se trebao iznova postaviti spomenik. S obzirom na vrijeme koje je prošlo od njegova odljevanja pojavile su se i različite zamisli predstavnika nadležnih vlasti o njegovu pozicioniranju. Dvojilo se o povratku spomenika na glavni gospićki trg gdje je nekad stajao ili na jednu od triju lokacija – križanju Kaniške ulice i Ulice kralja Petra Krešimira, parku

uz Pučko učilište ili ispred zgrade KIC-a. Sve ove lokacije su se dovodile u pitanje u javnosti, no treba imati na umu kako Kršinićev Tesla nije Kožarićevo *Prizemljeno sunce* koje je u Zagrebu izmješteno s lokacije na koju je prvotno postavljeno prema izričitoj želji autora.⁴⁶ Tesla je „stigao“ u Gospić 1981. bez Kršinića, njegovu poziciju su određivale lokalne vlasti i uklopile su ga u tadašnje novo uređenje cjelokupnog trga. Danas je glavni trg Stjepana Radića u Gospiću iznova uređen, te bi Tesla na njemu bio osamljen bez poveznice s postojećim ambijentom.

Projekt postavljanja Teslinog spomenika ispred KIC-a je sveobuhvatan, uključuje nove pješačke površine i staze, nove hortikulturno uređene zelene površine, te novu parkovnu opremu. U zgradi KIC-a ispred koje se postavlja spomenik nalazi se niz institucija i djelatnosti te se ovim projektom ukida postojeći kolni ulaz

45 Razgovor s pročelnicom Gradskog upravnog odjela za samoupravu i upravu Grada Gospića Ivanom Kaleb Asić vođen 11. 1. 2021. Zahvaljujem pročelnici na pruženim informacijama.

46 *Prizemljeno sunce* autora Ivana Kožarića je bilo prvotno postavljeno 1971. na pješačkom otoku na križanju Trga Republike Hrvatske i Frankopanske ulice, nakon čega je uklonjeno, a zatim 1994. smješteno u Bogovićeve ulicu.

Sl. 17. Projekt uređenja prostora ispred KIC-a, Budačka ulica 12, Gospić

s ulice čime će se dati veći naglasak parkovnom uređenju, a time i odgovarajući prostor za spomenik. Kako je nekada, prije Domovinskog rata, na Trgu Stjepana Radića (tada Trgu Nikole Tesle) skulptura stajala na visokom postamentu tako je i ovim projektom planirano njeno postavljanje na visoki granitom opločani armiranobetonski postament u obliku krnje piramide dodatno podignut zatravljenim nasipom. Izvorni spomenik odnosno njegov prvi gospički odljev iz 1981. godine korespondirao je na nekadašnjem trgu s fontanom načinjenom od tri terasasta bazena. Arhitekt Kritovac je također zamislio spomenik što više povezati s okolnim prostorom i asociirati promatrača na Teslin rad kao i njegov karakter te je

Sl. 18. Pozicija novopostavljenog kipa Nikole Tesle u Budačkoj ulici (Foto V. Šulentić)

oblikovao pješačku površinu od kamene sipine kao referencu na „Teslino crtanje dijagrama okretnog magnetnog polja u jednom parku u Budimpešti 1882. godine“.⁴⁷ Koliko će ideja postavljanja spomenika na travnatu površinu i njegovo odvajanje od platoa kružnog oblika ispred njega ići u korist očuvanosti skulpture u budućnosti tek će se vidjeti. (Sl. 17.) Nasljednici kipara Kršinića naglasili su kako je potrebno da kip bude dostupan promatraču sa svih strana, da ga se može obići i percipirati dodirom te uspostaviti interaktivan odnos penjanjem u njegovo krilo. Kršinićevi kipovi u pravilu su detaljno oblikovani sa svih strana.⁴⁸ Hoće li se pozicija ispred KIC-a pokazati dobrim rješenjem također će vrijeme pokazati. Idejno skulptura nema poveznice s parkom skulptura Kolakovac, no prostorno se nalazi u njenoj neposrednoj blizini i izravnu vizualnu komunikaciju s Kolakovcem joj jedino priječi novogradnja Doma za umirovljene svećenike Gospičko-senjske biskupije zbog koje će pogled na Teslu biti zaklonjen i nepristupačan s jednog dijela Budačke ulice.

Dimenzijama usporediv sa spomenikom *Dvije žene* Vanje Radauša podignutim u parku ispred gospičke osnovne škole Teslin spomenik je jednako zaklonjen od pogleda visokim stablima. Radauševo djelo je opstalo tijekom Domovinskog rata i njegovih poslijeratnih „uređenja“ zahvaljujući svojoj poziciji, utopljeno u krajolik poput kameleona. Možda će se umetanjem Teslina spomenika među različite nasade i stabla (ne)uspješno zakloniti spomenik čime će ga se u budućnosti sačuvati od devastacije. Ovim postavljanjem spomenika Nikole Tesle dokinut će se dva desetljeća dugo polemiziranje u različitim medijima o prednostima i nedostacima izumiteljeva lika pretočenog u broncu i (ne)potrebi njegova povratka u javni prostor Gospića.

Zaključak

Od simboličkog shvaćanja lika žene, čiste figuracije do apstraktnog poimanja svijeta oko sebe i poigravanja materijalima, sve to karakterizira javnu skulpturu i spomenike u Gospiću. S obzirom na gotovo pa nepostojanje kritičkog stava struke

47 Timotej Kritovac, Rekonstrukcija prostora ispred Kulturno informativnog centra Gospić, arhitektonski projekt, mapa 1, Orebić, 2020., str. 27.

48 Prema riječima unuka Frana Kršinića, gospodina Mara Grbića, „percepcija kipa nije samo vizualna, nego i događajna, kada se kip prisvaja u uspomenskoj fotografiji. Dobar postav na Niagari potvrđuje važnost pravilnog izlaganja. Tako je i u Beogradu kip na niskom postamentu.“ Naglašava i kako je visina postamenta moguće prevelika zbog pogrešne imitacije izgleda postamenta na Niagari, a izbor svijetlog kamena za postament će najvjerojatnije u budućnosti dovesti do slijevanja taloga s bronce i ostavljanja tragova. Zahvaljujem gospodinu Maru Grbiću na razgovoru i podatcima o spomeniku Tesli.

prema suvremenoj javnoj plastici u Gospiću bilo je potrebno, unatoč osjetljivosti teme nekih od njih, istu valorizirati i interpretirati u kontekstu identiteta grada. Osim isticanja likovne vrijednosti pojedinog spomenika i skulpture, nastojale su se razjasniti i okolnosti njihova podizanja te njihova recepcija u javnosti. Nakon Domovinskog rata bilo je teško vizualizirati budućnost urbanog prostora pogotovo iz razloga jer je jedini cilj obnove bio usmjeren na stradale građevine i infrastrukturu. *Spomenikom poginulim braniteljima Gospića*, kipara Krune Bošnjaka, otvorena su vrata postavljanju druge javne plastike kojima se znatno utjecalo na vizualni dojam ratom uništenog naselja. Realizacijom zamisli o Kolakovcu kao parku skulptura Gospić je dobio stalni javni postav skulptura koji se ne bi trebao smatrati finaliziranim već se s vremenom taj javni ambijent treba nastaviti obogaćivati. Ovom dojmu urbanistički organiziranog grada svakako bi trebala pridonijeti i novopostavljena skulptura Nikole Tesle kipara Frana Kršinića koja je, pozicijom uz jednu od glavnih prometnica kojima se ulazi u grad, Budačku ulicu, prvi susret prolaznika i turista s Gospićem. Prvotno nastao s ciljem da portretira svjetski poznatog znanstvenika ovaj spomenik je posljednjih godina bio primoran na obračun s javnom savješću. Njegovim se postavljanjem i nemjerljivim turističkim kapacitetom koji može proizići iz danas jednog od najkontroverznijih hrvatskih javnih spomenika očekuje pozitivna revitalizacija lika Nikole Tesle unutar lokalne zajednice. U Gospiću bi se u budućnosti trebalo inzistirati na postavljanju skulptura usmjerenih prema obogaćivanju i stvaranju inspirativnog krajolika, poput parka Kolakovac pri čemu svakako treba uvažavati mišljenje relevantnih stručnjaka. Unatoč svemu, danas je Gospić grad koji se u svojem središtu može pohvaliti parkom skulptura, te uređenim zelenim površinama kojima akcent daju umjetnička djela. Njihovo postojanje je, bez obzira na sve, doprinijelo kvaliteti nekih javnih prostora.

Popis suvremenih gospićkih javnih skulptura, spomenika, poprsja i reljefa

Kraj 20. stoljeća

1. *Djevojka*, Vladimir Gašparić – Gapa (1990.)
2. *Spomenik poginulim braniteljima Gospića*, Kruno Bošnjak (2000.)
3. Bista Alojzija Stepinca, Anto Jurkić (2000.)

21. stoljeće

1. Spomen-ploča Nikoli Tesli s reljefom, Velibor Mačukatin (2003.)
2. *Podmornica III*, Petar Dolić (2003.)
3. *Vila Velebita*, Ivica Mataija (2006.)
4. *Venera*, Petar Hranuelli (2008.)
5. *Oblaci koji plode*, Matej Pašalić (2008.)
6. *Puls moga grada*, Domagoj Kačan (2008.)
7. *List na vjetru*, Petar Dolić (2008.)
8. Bista dr. Jure Turića, Petar Dolić (2010.)
9. Bista pape Ivana Pavla II., Petar Dolić (2010.)
10. Bista dr. Franje Tuđmana, Petar Dolić (2011.)
11. *Lički jezikoslovci*, Petar Dolić (2017.)
12. Spomenik Nikoli Tesli, Frano Kršinić (2006.)

Korišteni izvori

- ARLIKUM – Arhiv likovnih umjetnosti HAZU, Zagreb, Osobni dosjei umjetnika Vladimira Gašparića, Domagoja Kačana
- *Artist statement* – Ivica Mataija
- Timotej Kritovac, Rekonstrukcija prostora ispred Kulturno informativnog centra Gospić, arhitektonski projekt, mapa 1, Orebić, 2020.

Literatura

- ALBANEŽE, NIKOLA. 2014. *Razlozi za plovidbu = Reasons for Sailing*. Skradin: Muzej grada Skradina
- ARH, BRANKA. 2013. *Boja crta oblik*. Crikvenica: Gradska galerija Crikvenica
- BREŠAN, IGOR. 2011. Sjećanja kao dokumenti. *Slobodna Dalmacija*, 29. 11. 2011., 49.
- DOŠEN, ANTONIA. 2012.-2015. Spomenici s rokom trajanja – tri spomenika u gradu Gospiću devastirana devedesetih godina. *Anali Galerije Antuna Augustinčića*, god. 22-25, 32-33/34-35, 371-384.
- DOŠEN, ANTONIA. 2014. Javna skulptura i spomenici grada Gospića tijekom 19. i 20. stoljeća (1870. – 1989.). *Lička revija*, 13, 44-65.
- KRIŽIĆ ROBAN, SANDRA. 2010. Vrijeme spomenika: skulpturalni, arhitektonski, urbanistički i drugi načini obilježavanja Domovinskog rata. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 34, 225-240.
- MAKOVIĆ, ZVONKO. 2015. Postskulptura: nova hrvatska skulptura 2005. // *Postskulptura: nova hrvatska skulptura 2005.* / Zagreb: Dom HDLU.

- MARIJAN, DAVOR. 2013. Gospić u Domovinskom ratu. // *Gospić: grad, ljudi, identitet*. / Željko Holjevac (ur.). Zagreb-Gospić, 233-256.
- PRIZMIĆ, JASMINKA. 1998. – 1999. *Vladimir Gašparić Gapa*. Zagreb – Varaždin: MGC „Klovićevi dvori“- Gradski muzej Varaždin.
- QUIEN, ENES. 2004. Izložba – „Umjetnik u umjetnosti kao riba u vodi“. Zagreb: Galerija Stančić.
- ŠIMAT BANOVIĆ, IVE. 1987. *Vladimir Gašparić Gapa*. Zagreb.
- ŠKUNCA, J. [JOSIP]. 2001. Izložba skulptura obitelji Gašparić. *Vjesnik*, 8. 3. 2001., 27.
- *Spomenici i fontane u gradu Zagrebu: vodič*. 2007. Zagreb: HAZU-Gliptoteka – Grad Zagreb
- (-), Lički jezikoslovni trojlist. 2017. *Vila Velebita: časopis za Liku i Velebitsko primorje*, 25(117), 10-11.

Mrežni izvori

- „Jurkić Umjetnine“. <https://www.autoyas.com/HR/Zagreb/1871520703074583/Jurki%C4%87-Umjetnine>. Pristup 16. 2. 2021.

* * *

Public Sculpture and Monuments of Gospić from 1990 until Today

Abstract

In an effort to include and valorize sculptures and monuments in the public spaces of Gospić, this paper covers the period from 1990 to the present.⁴⁹ As the city of Gospić consists of 50 settlements, the paper deals only with memorials and sculptures at Gospić, with their greatest concentration, among others, in the very center of the town – Alojzije Stepinac Square and Kolakovac Park. Despite thematically and typologically different sculptural works, their placement into the urban tissue is in a specific way related to the contemporary life of Gospić, as well as its society and politics. The influence of the Homeland War and other political, as well as social circumstances on the construction and removal of sculptures and public monuments at the very transition from the 20th to the 21st century is quite indicative. The work also critically observes the installation of recent artistically executed memorials in

49 The work is a result of the author's guest lecture, held at the Department of Teacher Studies in Gospić (University of Zadar) on January 17th, 2019, and is thematically and chronologically related to the author's work *Public Sculpture and Monuments of Gospić during the 19th and 20th century (1870 – 1989)* published in *Lička Revija*, no. 13 (2014), p. 44-65.

Gospić and analyses the monument inventory from previous years. It also deals with conceptual sculptures which appeared in the public space of Gospić along with numerous busts after 2010, and finally, with the project of returning and re-erecting of the monument to Nikola Tesla by sculptor Fran Kršinić.

Key words: contemporary sculptors, busts, Gospić, monuments, public sculpture